

ДУМАТА – СТРОЕЖ, ЗНАЧЕНИЕ И ПРАВОПИС

Звуков състав и значение на думата

Думата е единство от две страни – звукова и
смислова:

- клин** – 1. Късо заострено дърво или желязо
за цепене на дърва
2. Вид дълги панталони

линк – връзка, препратка към сайт

Значение – това е разбираният от нас смисъл на думата в контекста. Лексикалното (речниково) значение на думата е обяснено в **Български тълковен речник**.

Прочетете текста и изпълнете задачите към него.

Един път гледам Румен, седи сериозен на чина си и пише на едно листче. Поисках да видя какво е, а той го закри с ръка. Стана целият румен – като че ли го беше срам. Бързо смачка листчето и го скри в шепи. С риск да му причиня болка, аз светкавично ги разтворих, взех листчето и хукнах навън. На него беше нарисувана ракета и една планета – Марс. Явно бе, че моят приятел мечтаеше да стане космонавт.

1. Какъв е видът на текста?

- а) съчинение по преживяно
б) урочна статия
в) вестникарски материал
г) откъс от приказка

2. Посочете две причини, поради които момчето отнема листчето от Румен.

3. Кои глаголни времена са употребени в текста съвместно?

глаголи

гледам, седи, пише – _____ време
закри, стана, смачка – _____ време
беше, нарисуваха, мечтаеше – _____ време

4. Напишете по двойки подчертаните думи в текста, които имат еднакъв звуков състав, но различно значение.

**Основно и преносно
значение на думата**

Основно значение – думата означава определен предмет, признак, действие.

Пример: Ябълката **падна** от дървото.

Преносно значение – думата назовава предмета, признака, действието непряко – значението ѝ се пренася въз основа на сходство.

Пример: Камък ми **падна** от сърцето.

1. Употребете следните глаголи в двойки изречения, като използвате основното и преносното им значение.

основно значение

летя – _____

спи – _____

златен – _____

преносно значение

летя – _____

спи – _____

златен – _____

2. Определете значението на глаголите в изреченията – основно или преносно, като попълните таблицата със съответната поредна буква.

а) На нощното небе блестеше едра бяла звезда.

б) Очите им заблестяха радостно.

в) Овчарите вървяха към кошарите.

г) Пред тях вървеше едрата бяла звезда.

основно	преносно

3. В кое изречение има дума, употребена в преносно значение?

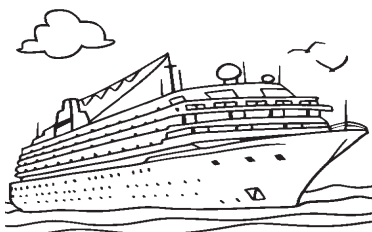
а) В нашата градина цъфтят много красиви цветя.

б) На устните ѝ цъфна радостна усмивка.

в) Пчелите събират мед от разцъфналите цветчета.

г) Омайничето цъфти в червено и има магическа сила.

4. Прочетете следните стихове и подчертайте думите с преносно значение.

Нощта дойде и корабите замъци
целунаха със светлини морето.
Запалиха го жълтите им пламъци
и стана то като от огън взето.

Петя Дубарова

ЧАСТИ НА РЕЧТА

Видове части на речта

Изменяемите части на речта могат да изменят формата си:

- съществително име – *мит, предание, легенда*
- прилагателно име – *стар, древен, вековен*
- числително име – *едно, две, първи, втори*
- местоимение – *той, него, му, мой, техен*
- глагол – *мисля, тичам, лежа*

Неизменяемите части на речта не изменят формата си:

- наречие – *горе, надолу, бързо*
- съюз – *и, но, за да, въпреки че*
- частица – *не, ли, се*
- междуметие – *ех, брей, кряк, бум, прас*

1. На кой ред са написани форми на съществително име?

- а) глас, гласен, гласовит
- б) мил, милост, милостиня
- в) нива, нивата, нивите

2. Коя форма на съществителното име ще употребите в изречението?

Пословиците и поговорките са кратки народни _____.

- а) умотворение
- б) умотворения
- в) умотворенията

3. На кой ред са написани форми на прилагателно име?

- а) цял, целите, цели
- б) глад, гладен, огладнявам
- в) просяк, прося, просешки

4. Коя форма на прилагателното име ще употребите в изречението?

Пословицата има висока _____ насоченост.

- а) възпитателен
- б) възпитателно
- в) възпитателна

5. На кой ред са написани форми на числително име?

- а) едно, две, три
- б) един, една, едно
- в) първият, вторият, третият

6. Коя форма на числителното име ще употребите в изречението?

Петко Славейков е _____ автор на сборник с пословици и поговорки.

- а) първият
- б) първия
- в) първи

ВИДОВЕ МЕСТОИМЕННИЯ

Лични местоимения

Личните местоимения са основната група местоимения. Те са местоимения, които заместват съществителни имена – лица, животни и предмети.

ЛИЧНИТЕ МЕСТОИМЕННИЯ имат форми за:

- 1., 2., 3. лице
- единствено и множествено число
- именителен падеж
- пълни и кратки форми за винителен и дателен падеж

Важно!

- 1. падеж** = форма на името (местоимението) според мястото, което заема в изречението или израза. В съвременния български език падежните окончания са заменени с предлози.

Пример: мама Стаяну думаше... (на Стоян, на него)

- Само в 3. л. ед. ч. се различава **род** – мъжки, женски, среден род. Родът на личното местоимение се определя от рода на съществителното име, което замества.

число/ лице	Именителен падеж кой? – подлог	Винителен падеж кого? – пряко доп.		Дателен падеж кому? /на кого – непр. доп.	
ед. ч.		пълни форми	кратки форми	пълни форми	кратки форми
1 л.	аз	мене (мен)	ме	на мене	ми
2 л.	ти	тебе (теб)	те	на тебе	ти
3 л.	той (м.р.)	него	го	на него	му
	тя (ж.р.)	нея	я	на нея	й
	то (ср.р.)	него	го	на него	му
мн. ч.					
1 л.	ние	нас	ни	на нас	ни
2 л.	вие	вас	ви	на вас	ви
3 л.	те	тях	ги	на тях	им

1. В кой ред има само лични местоимения?

- ми, моята, на нея
- вие, тях, него
- аз, тяхното, наши

Важно!

В изречението личното местоимение е свързано със сказуемото и може да изпълнява служба на:

– подлог – (**именителен падеж**)

Аз пея. *Кой пее?* – аз

– пряко допълнение (**винителен падеж**)

Гледам те. *Кого (какво?) гледам?* – тебе,
тебе те

– непряко допълнение (**дателен падеж**)

Пиша на него. *Кому (на кого) пиша?* –
на него, на нея, на тях

2. В кое изречение личното местоимение заема мястото на подлог?

- а) Той купи книгата.
- б) Продадох му книгата.
- в) Поздравиха го за новата книга.

3. В кое изречение личното местоимение заема мястото на пряко допълнение?

- а) Стана ѝ мъчно
- б) Обвиниха го несправедливо.
- в) Гордееха се с нея.

4. В кое изречение употребените лични местоимения заемат позициите на подлог и пряко допълнение.

- а) Те ми казаха тайната.
- б) Тя го попита за представлението.
- в) Той ѝ донесе торта за рождения ден.

5. Заменете прякото и непрякото допълнение в изречението с лични местоимения.
Ние изпратихме подаръци за децата.

6. Открийте каква част на изречението е личното местоимение.

- а) На тях подариха цветя. *на кого? – непряко допълнение*
- б) То се страхуваше от гръмотевиците. _____
- в) Страх ме е. _____
- г) Спи ми се. _____
- д) Подариха ѝ красиви цветя. _____

7. В кое изречение е допусната граматическа грешка при употребата на личното местоимение?

- а) Аз не ме е срам заради лъжата.
- б) Него го е страх от кучета.
- в) На тях им се ядеше сладолед.
- г) На нея ѝ е приятно да рисува.